

Krzysztof Siwek, *Powstał prorok jak ogień. Droga Eliasza* (Biblijni Bohaterowie Wiary 1; Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Collegium Bobolanum 2020). Ss. 384. PLN 45. ISBN 978-83-952410-8-6

MICHAŁ KARNAWALSKI

Akademia Katolicka w Warszawie

mkarnawa@jezuici.pl, ORCID: 0000-0002-7127-1807

Książka ks. dra hab. Krzysztofa Siwka *Powstał prorok jak ogień. Droga Eliasza* jest znakomitym synchronicznym komentarzem do tekstu masoreckiego cyklu opowiadań o Eliaszu, znajdujących się w Pierwszej i Drugiej Księdze Królewskiej (1 Krl 17 – 2 Krl 2). Z jednej strony autor stawia sobie za zadanie rzucenie nowego światła na biblijne teksty przedstawiające historię proroka z Tiszbe, z drugiej – podkreśla, że nie chce wchodzić w polemikę z modelami interpretacyjnymi związanymi z tekstem, co w praktyce oznacza cytowanie poglądów innych autorów przede wszystkim w celu uzupełnienia lub zilustrowania własnych analiz. Mamy zatem do czynienia z umiejętnym połączeniem własnych pomysłów interpretacyjnych z poglądami wcześniejszych komentatorów cyklu o Eliaszu.

Książka inauguruje serię wydawniczą Biblijni Bohaterowie Wiary. Pomysł serii wydaje się być trafnym ukłonem zarówno w stronę wykładowców biblijnej egzegezy w ośrodkach akademickich, jak i szerszego grona czytelników zainteresowanych tekstami pozwalającymi zrozumieć rolę i osobowość poszczególnych biblijnych postaci.

Dwie części, na które podzielona jest książka, poprzedzone zostały zwięzłym wprowadzeniem (s. 9–16). Część pierwsza „Przygotowanie do lektury” (s. 17–92), podzielona na dwa rozdziały, jest poświęcona zagadnieniom introdukcyjnym i ma przysposobić czytelnika do lektury tekstów o Eliaszu w Pierwszej i Drugiej Księdze Królewskiej. Autor analizuje kolejno biblijne i pozabiblijne tradycje związane z prorokiem, a następnie przywołuje kontekst literacki i historyczny opowiadań o tej biblijnej postaci. Część druga pracy, „Lektura” (s. 93–362), to szczegółowe studium poszczególnych mikrojednostek tekstu, tworzących epizody historii Eliasza. Jest to zasadnicza część książki, co odzwierciedlona zarówno jej objętość (materiał został podzielony na pięć rozdziałów), jak i wdrażanie założeń metodologicznych zapowiedzianych w części pierwszej. Na końcu książki znajduje się zwięzłe podsumowanie (s. 363–366). Dodatkowo autor zamieszcza *résumé* w języku francuskim (s. 367–370) i bibliografię (s. 371–378).

Autor rozpoczyna rozdział pierwszy od analizy tekstów biblijnych powiązanych z Eliaszem, tj. Ml 3,23-24; 1 Mch 2,58 czy mniej oczywistego tekstu z Hi 33-37, zestawiającego figurę Eliasza z figurą Elihu. Następnie omawia zorientowane starotestamentowo tradycje pozabiblijne, a konkretnie etiopską *Księgę Henocha* oraz komentarze dwóch rabinów – Eliezera i Jehudaha. Ponadto przedstawia wybrane fragmenty Nowego Testamentu, ze szczególnym wyróżnieniem Ewangelii Janowej (1,19-21) i Mateuszowej (11,11-14, 17,12; 27,46-49), a także pobiblijne tradycje chrześcijańskie zaczerpnięte z pism Romana Melodosa, Grzegorza z Nyssy i Orygenesusa. W drugim rozdziale autor wprowadza czytelnika w problematykę cyklu o Eliaszu. Rozpoczyna od zwięzłego wyjaśnienia i przetłumaczenia (z języka angielskiego) terminologii narratologicznej, zaczerpniętej głównie z metodologii autorstwa Jeana-Louisa Ska. Warto przy okazji zwrócić uwagę na potrzebę przetłumaczenia na język polski narratologicznych prac tego belgijskiego jezuita, wieloletniego profesora rzymskiego Biblicum (np. *“Our Fathers have Told Us”. Introduction to the Analysis of Hebrew Narratives* [Subsidia Biblica 13; Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico 1990]). Po zaklasyfikowaniu cyklu Eliasza jako historiografii autor przechodzi do analizy zagadnień literackich. W pierwszej kolejności omawia deuteronomistycznych proroków (m.in. Deborę, Samuela, Gada, Natana, Achiasza). Podjęte analizy stanowią bardzo dobre wprowadzenie nie tylko w tematykę prorocką, ale też deuteronomistyczną. Jednak najważniejszym punktem tej części pracy jest sprobmatyzowanie cyklu opowiadań o Eliaszu pod kątem metodologicznym i historycznym. Autor przywołuje tutaj przede wszystkim rozróżnienie na podejście synchroniczne i diachroniczne w analizie tekstu, odwołując się do dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej *Interpretacja Biblii w Kościele* (1993). W tym kontekście stwierdza, że „obie metody należy docenić, a nierzadko także połączyć, gdyż wzajemnie się uzupełniają” (s. 62). Uwaga ta jest istotna dla zrozumienia dalszej części pracy.

Część druga jest szczegółową analizą tekstów opisujących historię życia proroka. Autor rozpoczyna od omówienia struktury cyklu o Eliaszu. Porównuje go w wybranych miejscach z następującym po nim cyklem o Elizeuszu. Przechodząc w kolejnych rozdziałach do analizy poszczególnych mikrojednostek cyklu o Eliaszu, posługuje się przejrzystym schematem: (1) tekst i jego przekład; (2) uwagi do tekstu; (3) komentarz. Autor wychodzi zawsze (1) od tekstu hebrajskiego w zapisie masoreckim. Następnie tekst ten jest transliterowany. Autor dostosowuje transliterację do polskiego czytelnika, np. unika rozróżnienia na samogłoski krótkie i długie czy rozróżnia transkrypcje liter z grupy „begatkefat” jedynie w przypadkach, kiedy zachodzi różnica przy wymowie szczelinowej. Po transliteracji autor umieszcza zawsze własne tłumaczenie fragmentu, w którym drukiem pogrzbionym wyróżnia niektóre wyrażenia. Są one omawiane w kolejnych paragrafach z odwołaniem do transliteracji. Jest to komentarz nie tylko językowy, ale też niejednokrotnie historyczno-krytyczny. Przy omawianiu poszczególnych fragmentów autor poświęca najwięcej uwagi komentarzowi narratologicznemu, który pozwala na potraktowa-

nie całościowo nie tylko danej mikrojednostki, ale też szerszych partii tekstu. Owe szerokie partie tekstu są przyporządkowane do czterech grup, odpowiadającym kolejno trzeciemu, czwartemu, piątemu i szóstemu rozdziałowi książki. Te grupy to: (a) czas dojrzewania (1 Krl 16,29–18,46); (b) czas kryzysu (1 Krl 19,1-18); (c) czas konfrontacji (1 Krl 19,19-21; 21,1-29; 2 Krl 1,1-18); (d) czas rodzenia (2 Krl 2,1-12). Wypracowanie tego czteroczęściowego podziału wydaje się być jednym z głównych osiągnięć autora. Wnosi on konkretną nowość do dotychczas używanych typologii. Do „czasu dojrzewania” zostały przyporządkowane wszystkie fragmenty, w których Eliazsz okazuje swoją moc prorocką (21 mikrojednostek). Zostaje w nich równocześnie opowiedziany przebieg konfliktu z Achabem. „Czas kryzysu” to wyczerpująca wędrówka proroka ku górze Horeb i niespodziewane otrzymanie przez niego nowej misji (5 jednostek). „Czas konfrontacji” to zarówno powołanie Elizeusza na swojego ucznia, jak i konfrontacja z dwoma królami z dynastii Omrydów (16 mikrojednostek). Wreszcie „czas rodzenia” to opis przekazania władzy prorockiej uczniowi Eliazsza – Elizeuszowi. Jest to też czas narodzin Eliazsza dla nieba (3 mikrojednostki).

Warto przyjrzeć się bliżej zastosowanej metodzie. Autor cytuje tekst masorecki bez znaków kantylacyjnych i akcentów, ale z samogłoskami i wariantami Ketiv/Qere. Cytowanie każdego wersetu w nowej linii daje efekt przejrzystości, jednak sprawia, że kilkuwersowy tekst zajmuje sporo miejsca na stronie. Następnie przy omawianiu hebrajskich wyrażen i pojedynczych słów autor odwołuje się nie tylko do gramatyki i morfologii hebrajskiej, ale również do greki Septuaginty i dość często do języka akadyjskiego (ze względu na charakter pracy zazwyczaj bez odwołań do systemu znaczeniowego opracowanego przez konkretny słownik), rzadziej do języka ugaryckiego czy łacińskiej Wulgaty. Inne języki kultury biblijnej, podobnie jak hebrajski/aramejski z Qumran, nie stanowią istotnej części odwołań, co nie zmniejsza wartości monografii, a raczej ją konkretyzuje. Jeśli chodzi o komentarz do poszczególnych perykop, to jest on, zgodnie z zapowiedzią, prowadzony synchroniczną metodą narratologiczną, uzupełnianą o dane diachroniczne, np. poprzez odwołania do badań Waltera Vogelsa. Stosując metodę narratologiczną, autor nie skupia się wyłącznie na „głosie” narratora, ale interpretuje „głosy” postaci. W obu wypadkach nieco bardziej koncentruje się na warstwie języka niż na narzędziach narracyjnych (analiza zmian w strukturze czasowej, zmiana punktów widzenia, przejścia między domyślnym czytelnikiem i autorem, struktura dialogów itp.). Dla przykładu w sposób bardzo przystępny operuje, praktycznie na każdej stronie komentarza, funkcją i znaczeniem hebrajskich rdzeni wyrazowych. Jednocześnie możemy zaryzykować twierdzenie, iż w miarę komentowania poszczególnych epizodów język autora staje się nieco mniej lingwistyczno-narratologiczny, a coraz bardziej symboliczny, a jednym z ciekawszych momentów jest interpretacja jaskini Eliazsza w kluczu jaskini platońskiej (s. 252).

Ekspozowane miejsce w omawianej publikacji zajmuje obszerny cytat z książki kardynała Rogera Etchegaraya *J'avance comme un âne... Petits clins d'oeil au Ciel et*

à la Terre (Idę do przodu jak osioł... Dyskretne rzuty okiem na Niebo i na Ziemię). Z jednej strony modlitwa kardynała skierowana do Eliasza staje się dla autora inspiracją przeprowadzenia badań dotyczących „jednej z najbardziej niezwykłych postaci starotestamentalnych” (s. 9), z drugiej strony ucieleśnia ona teologiczny i antropologiczny styl przeprowadzonej egzegezy. Mamy tu raczej do czynienia ze spokojną i precyzyjną kontemplacją niż z pełnym spekulacji dyskursem. Słowo „komentarz” wydaje się najlepiej oddawać charakter pracy. Słowo to nie jest umieszczone w tytule, znajdujemy je jednak w każdej jednostce egzegetycznej właściwej części pracy (s. 109, 116, 119 itd.).

Kwestia, która mogłaby wymagać dalszego doprecyzowania, to sposób wprowadzenia zagadnień deuteronomistycznych. Kiedy autor czyni istotne uwagi odnośnie do wersji greckiej Księgi Mądrości Syracha (48,1–11), zestawia ten tekst z fragmentami Ksiąg Królewskich. Pewnym dyskomfortem jest to, iż w zupełnie zaskakujący sposób, właśnie przy komentowaniu Syracha, autor wprowadza czytelnika w pojęcie tradycji deuteronomistycznej. Wydaje się, że takie wprowadzenie byłoby czytelniejsze, jeśli znalazłoby się w oddzielnym punkcie. Ponadto autor opowiada się za hipotezą Waltera Dietricha, który z kolei rozwinął teorię Rudolfa Smenda (Dietrich przyporządkowuje narrację o proroku Eliaszu do tradycji prorockiej, określanej skrótem dtrP, w odróżnieniu od tradycji historycznej i prawnej, określanych odpowiednio skrótami dtrH i dtrN). Autor nie podejmuje jednak próby odniesienia teorii Smenda-Dietricha do innych kluczowych teorii deuteronomistycznych, jak tej Franka Moore’a Crossa. Zdaje się, że w ten sposób autor chce uprościć dalsze procedowanie, ale w takim wypadku teoria Smenda-Dietricha zafunkcjonowałaby lepiej jako przypis, a nie jako element tekstu głównego, tym bardziej że w zasadniczej części pracy autor nie posługuje się skrótem dtrP, uogólniając autorstwo do dtr, tj. deuteronomisty.

Zidentyfikowanie głównej tezy monografii może nastęrczać pewnych trudności. Sprawny czytelnik zauważy jednak, że istotnym jej aspektem jest zrozumienie wewnętrznej drogi przemiany Eliasza, ujętej w czteroczęściowym kluczu dojrzewanie – kryzys – konfrontacja – rodzenie. Analizując te części, autor nazywa duchowe i narracyjne niuansy związane z procesem nawrócenia. W błyskotliwy sposób zauważa, że Eliaz przechodzi wewnętrzną drogę od kogoś, kto sprawia wrażenie jakby powoływał samego siebie, do kogoś, kto odkrywa, że powołanie jest darem Boga. Jeśli mielibyśmy zidentyfikować główną tezę książki, to byłoby nią wspomniane spostrzeżenie. Dodatkowo zarówno plusem, jak i minusem pracy może być akcentowanie wagi patrzenia na postać proroka poprzez pryzmat niejednoznacznego pojęcia „bohater” (s. 44–45). Owocuje to m.in. tym, że w momencie tak pełnym napięcia jak kontrowersyjna rzeź proroków Baala (s. 211–212), autor ogranicza się wyjątkowo do cytowania poglądów innych autorów, tak jakby chciał ochronić dobre imię Eliasza-bohatera, podczas gdy dyskutowany moment pełni konkretną funkcję narracyjną i charakterologiczną w historii Eliasza, rozumianego jako bohatera opowiadania.

Suma summarum, polskojęzyczny czytelnik otrzymuje bardzo przystępne i dobrze napisane wprowadzenie do problematyki związanej z bohaterem wiary – Eliaszem. Wprowadzenie będzie pomocne zarówno podczas indywidualnej lektury tekstu, jak i zajęć w ramach studiów teologicznych, biblijnych czy lingwistycznych.

